

Slutreplik: Går inte att rättfärdiga schablonavdrag

Dagens Industri den 24 juni 2025

I en replik på en debattartikel som sammanfattar min studie om kommunernas merkostnad för skolpliktsansvaret påstår utredaren Lena Holmdahl att mina slutsatser vilar på "ett tveksamt metodval". Detta eftersom jag i mina analyser av merkostnaderna för cyklisk överkapacitet justerar för antalet elever, något hon menar "mekaniskt rensar bort just den effekt man säger sig vilja mäta".

Men Holmdahls påstående stämmer inte. Som jag beskriver i rapporten justerar jag för antalet elever för att separera rena "storlekseffekter" – att vara stor är ofta billigare per elev än att vara liten – från effekten av att ha "tomma stolar" i sig. Förändringen i överkapacitet inom en kommun beror nämligen på samspelet mellan elevutvecklingen och den långsiktiga trenden. Därför behöver kommuner med samma förändring i överkapacitet inte ha lika stora förändringar i elevantal (och vice versa).

Ta som exempel kommun A och kommun B som bägge har 1 000 elever. Enligt trenden förväntas antalet elever minska med 5 procent i kommun A och med 7 procent i kommun B. Men kommun A krymper i verkligheten med 14,5 procent och kommun B med 16,3 procent. Förändringen i överkapacitet är lika stor (+10 procent) i bägge kommuner. Men eftersom det finns en separat storlekseffekt kommer skolkostnaderna ändå öka mer i kommun B, vilket utan ytterligare justering bidrar till att överskatta betydelsen av överkapacitet.

Det är sådana storlekseffekter som min analys i praktiken tar hänsyn till. Vilket är korrekt. För tanken med ett skolpliktsavdrag är att ersätta kommuner för merkostnaden av "tomma stolar" – inte effekter av att bli mindre eller större i sig. Med justering för elevantalet i modellen isolerar man den extra kostnad som följer av just överkapacitet.

Ett annat sätt att beakta storlekseffekten är att utesluta elevantalet i analysen och i stället vikta den statistiska modellen för antalet elever. På så sätt tar man indirekt hänsyn till storlekseffekten, genom att ge större betydelse till observationer med fler elever. Man tonar då ned observationer där storlekseffekten får störst genomslag. Resultaten blir samtidigt representativa på nationell nivå, vilket är relevant för utredningen då man föreslår just ett nationellt skolpliktsavdrag.

Och merkostnaden av cyklisk överkapacitet beräknas med denna metod vara marginellt lägre än i min huvudanalys: 1,3–1,5 procent av skolkostnaden i snitt under perioden 1993–2023 (och ingen säkerställd merkostnad i trendmässigt växande kommuner).

Resultaten är även snarlika om man i stället viktat modellen efter kommuners genomsnittliga elevantal över perioden. I praktiken fångar den alternativa metoden alltså upp ungefär samma underliggande storlekseffekt som tillvägagångssättet i min rapport.

Holmdahls kritik håller således inte – och det gör inte heller utredningens förslag om ett schablonavdrag på 6 procent. Som svar på min kritik i ett annat forum hävdar man nu att förslaget ”vilar på stadig empiri”. Men det som utredningen presenterar är huvudsakligen inte relevant empiri, utan i stället antaganden och uppskattningar. Man har inte heller fokuserat sin analys uteslutande på de kostnadsposter på vilka friskolornas skolpeng faktiskt baseras.

Kritiken i det andra forumet innehåller också andra svagheter och felaktigheter. Till exempel påstår Holmdahl att min redovisning av rättspraxis – som visar att kommuner redan idag får ersättas för vissa merkostnader utan att friskolornas skolpeng påverkas – bygger på ”något enstaka avgörande i underrätt”. Detta är direkt fel. Mina exempel kommer från avgöranden i högre instans. Däremot har utredningen själv inte presenterat någon analys av relevant rättspraxis.

En sak är säker. Givet osäkerheterna i utredningens analyser är det omöjligt att rättfärdiga ett (schablon)avdrag i förväg, oavsett storlek. Politikerna bör således ignorera utredningens förslag i detta hänseende och i stället basera det på den mer flexibla modell som jag föreslår.

Gabriel Heller Sahlgren